

Forord

Denne årbogs tema angiver, at vi i år går udenfor rammerne af den organiserede arbejderbevægelse. Vi er gået i knejper og revyteatre, ind i de kirkelige organisationer og i biografer og ugeblade, i boligkvarteret og i skolen for at se, hvor arbejderne befinder sig her - eller rettere for at stille spørgsmålet: Hvad kunne disse medier og organisationer tilbyde tjeneste-piger, fabriksarbejdere og arbejdsmænd i sidste århundrede, og hvad kan de tilbyde arbejderklassen i et Danmark efter 1945. Artiklerne giver hver på deres måde et bud på arbejderlivet udenfor arbejderbevægelsens egne institutioner. De viser, at den kulturhistoriske arbejderforskning har bevæget sig ind i nye spor og sammenhænge i 1980'erne.

Det, der har betydet en udvidelse er ikke mindst den bølge af historie set »fra neden«, som præger arbejderforskningen i dag. Den tilnærmning, der hermed er sket til det »levede« liv, har bl.a. indebåret, at arbejderforskerne har fået øjnene op for, at det, der bredt benævnes som »trivialkultur«, er andet og mere end en profitorienteret og fremmedbestemt kultur. Nemlig en kultur, der imødekommer bestemte behov i arbejderbefolkningen, som den organiserede del af arbejderbevægelsen har haft vanskeligt ved at opfylde. F.eks. sanselige og følelsesmæssige behov, som er blevet opfyldt i knejper, i biografer og i ugeblade.

Alt i alt er det hensigten at kaste lys over den sammensathed og den modsætningsfuldhed, der præger, det vi kalder arbejderkultur og arbejderbevidsthed. Vi håber, at artiklerne i dette års årbog kan være et skridt på vejen til at sammenkæde det »indenfor« og det »udenfor« til det, der lidt flot kaldes proletarisk livssammenhæng - eller blot det *levede* arbejderliv.

I artiklen *Arbejderkultur før arbejderbevægelsen - fra syngepigeknejpernes og knejpeteatrenes undergrund 1850-85*, argumenterer John Villy Olsen for, at forlystelseskulturen i sidste århundrede var kontroversiel og havde subversive træk. Artiklen er et forsøg på at gøre op med den udbredte antagelse om massekulturen som »folkets forfører«. I stedet trækkes der en historisk linje fra latterens tradition, der opstod som *protestform* ved de feudale karnevaller - til de moderne folkelige forlystelsesformer som syngepigesang og revy.

Forholdet mellem religiøse bevægelser og arbejderbevægelsen har i mange lande været en central problemstilling i analysen af bevægelsernes gennembrudsår. I E.P. Thompsons banebrydende »The Making of the English Working Class« (1963) spiller religion og kirkeretninger afgørende med i klassedannelsesprocessen. For den hjemlige forskning har dette ikke været et fremtrædende tema. Den almindelige opfattelse i både vækkelses- og

arbejderbevægelsesforskningen har været, at relationerne mellem arbejderbevægelse, kirke og religiøse retninger har udviklet sig fra kold krig til fredelig sameksistens, men at der i øvrigt ikke er sket afgørende gensidige prægninger. I den kirkehistoriske tradition, som P.G. Lindhardt og Hal Koch prægede i perioden efter anden verdenskrig var det en udbredt opfattelse, at vi i den tidlige »gerningsmission« kunne finde en kim til velfærdsstaten.

I *Helle Winklers* artikel *Indre Mission og arbejderne i København i tiden 1870-1910* forfølges en side af dette spørgsmål, nemlig spørgsmålet om forholdet mellem social hjælp og ideologisk budskab i Indre Missions arbejde. Desuden gøres der rede for Indre Missions skiftende holdning til socialdemokratiet og for den debat, der foregik mellem de to organisationer. Indre Missions arbejde havde især sigte på og appel til dårligt stillede arbejderkvinder. Helle Winkler argumenterer her for, at den succes som Indre Mission opnåede blandt disse kvinder, var motiveret i kvindernes kontante behov for sociale hjælpeforanstaltninger, mere end af behov for det religiøst/moralske budskab, som fulgte med.

I *Knud Knudsens* anmeldelse af Holger Knudsens bog »De hellige« udvides perspektivet til en diskussion af Indre Mission og arbejderbevægelsen set i sammenhæng med det generelle mønster af klassebevægelser og religiøse bevægelser. Vel ville Indre Mission have almuen til at bøje hovedet, men bevægelsen kan ikke af den grund ekskluderes fra historien og navnlig taler dens prægning af individerne i almuen/arbejderklassen for en mere seriøs inddragelse af Indre Mission i arbejderhistoriske sammenhænge, end det hidtil er sket. For mange arbejdere blev Indre Mission sikkert et (midlertidigt) erstatningsfællesskab i den store opbrudsperiode i sidste fjerdedel af forrige århundrede. På godt og ondt er også dette en del af arbejderklassens historiske bagage.

Hvor massekulturanalyserne i 1970erne var præget af ideologikritikken - herunder afsløringer af massekulturens fordummende konsekvenser for dens brugere, er massekulturanalyserne i 80erne præget af en receptionsanalytisk tilgang. D.v.s. sammenstilling af indhold og forklaringer på, hvordan det knytter an til hverdagssituationen, samt hvilke fascinationselementer, der findes. Denne indfaldsvinkel bruger *Mette Iversen* i artiklen om *Arbejderklassen og massekulturen i Danmark i 1950erne*. Her foretages nogle punktanalyser af 50ernes »store« amerikanske ungdomsfilm »Rebel without a cause«, »Rock around the Clock« o.a. og rockmusikkens og ugebladet *Tempo's* appel til arbejderungdommen.

Linda Andersen, Pia Ravn og Margit Thomsen giver i artiklen *Et kvarter i familiens skød - om mødre og døtre på broerne* et bud på det kvindebårne netværk, der har eksisteret i de sidste ca. 100 år i de københavnske brokvarterer. Med eksempler fra mellemkrigstiden og fra i dag viser de, at de historiske forudsætninger for dette netværk har ændret sig. Mens kvindenetværket i mellemkrigstiden var båret af social nød og konkret behov for hjælp, bæres det i dag mere af psykologiske normsæt overleveret fra tidligere perioder. En væsentlig forudsætning for kvindefællesskabets overlevelse er desuden, at døtrene bevæger sig i samme spor som mødrene, at de *forbliver* arbejderkvinder.

Erik Laursens artikel *Skolen - sorterende socialisering eller socialiserende sortering* lægger vægt på uddannelsesinstitutionernes administrative funktioner - som organisationer, der opbevarer, sorterer, opdeler, beskæftiger og omfordeler store dele af befolkningen. Trods den overordnede tilgang er der tale om en fokusering på drenge fra laverestående funktionærhjem og arbejderhjem og deres strategier i forhold til lærlige- og gymnasieuddannelse. Man kan i en vis forstand tale om en pendant til den pædagogiske debat om de »stille piger«, hvor sagen her ses ud fra »de stille drenge« synsvinkel.

Endelig giver Svend Åge Andersen i forskningsoversigten *Arbejderhverdag og arbejdersubjektivitet* et vue over udviklingen indenfor arbejderhistorien »set fra neden« i et internationalt perspektiv. Artiklen dokumenterer påstanden om drejningen i den arbejderhistoriske forskning. Fra 1970erne, hvor arbejderbevægelsens politiske og organisatoriske udvikling var i focus, til 80erne, hvor der er sket en drejning mod den totale livssammenhæng.

I det, der kaldes arbejderhistorie »fra neden« er arbejdernes levevilkår og sociale situation vigtige forskningsfelter, ligesom der inddrages områder som hverdagsadfærd og bevidsthedsformer. Metodisk har denne udvikling betydet en bevægelse fra brug af kvantitative metoder og normative skriftlige kilder, til brug af kvalitative metoder, hvor arbejdernes subjektive udsagn i interviews og erindringsmateriale indtager en central placering.

Torben Hviid Nielsen anmelder desuden den nyligt udkomne afhandling »I broderskabets ånd« af Niels Ole Finnemann.

Som sædvanlig er årbogen forsynet med en tidsskriftoversigt, som viser, at arbejderforskningens omfang krymper i disse år. De engelske summaries er oversat af Lena Flugler.

Redaktionen

